

פרוטוקול מס' 8

מישיבת ועדת הכלכלה
מיום ד', יט' באדר תשל"ד - 13.3.74, שעה 9.00

נכחו:

חברי הוועדה:

- ש. חמיר - היו"ר
- א. אבטבי
- ע. אמוראי
- פ. גרופר
- ס. דרובלס
- ה. זיידל
- א. זילברברג
- א. לבני
- י. מודעי
- י. קרמרן

מוזמנים:

- ד. זנבר - נגיד בנק ישראל
- א. שטיינברג - עוזר נגיד בנק ישראל

פ. פלקסד מוזכיר הוועדה:

ד. לב יועץ כלכלי לוועדה:

ח. בנקין רשמה:

תשובות נגיד בנק ישראל לשאלות חברי הוועדה.

סדר-היום:

- 284 -

(נתקבל מיום 19.3.74)

היו"ר ש. תמיר:

אני פותח את הישיבה.

אני מודה לנגיד בנק ישראל שהואיל להקדיש לנו שוב מזמנו. סיכמנו בפעם שעבר כי הישיבה היום תהיה מיועדת לשאלות ולתשובות. אם אינני טועה, מקצת השאלות הוצגו כבר, ואני מציע שנפתח עכשיו במחזור ראשון נוסף של שאלות מצד חברי הוועדה, אם יש כאלה, ואז נוכל לבקש את התשובות מנגיד הבנק.

פ. גרופר:

מתעוררת עכשיו בעיית האשראי המכוון או האשראי הזול. בפעם שעברה שמענו את ה-"אני מאמין" של מר זנבר: להגיע ל-18%-17% בערך.

אני ציינתי אחרון?

פ. זנבר:

נדמה לי שכך שמעתי.

פ. גרופר:

רצוני להעלות את נושא החקלאות כיוון שאני עוסק בכך. העזרה הניתנת לחקלאות בארץ היא עזרה הניתנת בכל העולם. לא נתווכח עכשיו אם יש לכך הצדקה, אבל אלה הן העובדות. בנושא היקבים, למשל, אני יודע שבאצות שנת מקבלים אשראי ב-3%-2% ומשקיעים מליונים, ויש עוד דוגמאות רבות המצביעות על כך שבכל הארצות בעולם עוזרים לחקלאות, כולל ארצות-הברית הגדולה בה יש תכנון מסודר לגבי כל החקלאות. בארצות-הברית היו עודפים בשנים מסויימות, ואז שילמו לחקלאים כדי שלא יעברו חלקות. אם המחסנים התרוקנו שם עכשיו, הרי הם משקיעים משאבים עצומים בעניין זה כי הם צריכים לספק תוצרת לכל חלקי העולם.

אינני יודע בדיוק מה מספר המליונים שמפנים לחקלאות באשראי מכוון. אנו מבקשים עזרה בענפי החקלאות השונים כי יש לנו כל מיני פגעים. יש לנו עניין בפרדסנות, אך אם מתייקר אותו אשראי שמקבל הפרדסן לעיבוד לשמונה-עשרה חודשים, מה הישגנו בכך? הלא אשראי מכוון זה ניתן לפרדסנים כדי שיוכלו לעבד את הפרדסים, לא כדי ליצור מחזור, ואם זייקר את האשראי, מה נשיג בכך? בענפים רבים ניתן אשראי לעיבוד, וייקור אשראי לעיבוד אינו נראה לי כי בכך מחטיאים את המטרה. על-ידי ייקור הכסף מחטיאים חלק ניכר של המטרה. מר זנבר דיבר על האשראי המכוון, האשראי הזול, ושאלתי היא: מה דעתך על האשראי המכוון בחקלאות?

ה. זיידל:

תחילה אעיר הערה ואחר-כך אעבור להצגת שאלות. גם כחבר הכנסת וגם כאזרח אני מוצא לנכון למחות בהזדמנות זו בוועדת הכלכלה של הכנסת על הביטויים שהושמעו בוויכוח שהיה בנושאי של אשראי מכוון. בנק ישראל ואנשי בנק ישראל כונו "דמגוגים". הנושא שהם געלו הביא לכך שהציבור החל להסתכל עליהם כעל דמגוגים. אתמול קראתי מאמרים בנושא זה בעתון וגם כחבר הכנסת, גם כאזרח, גם כאיש ההסתדרות מוצא אני לנכון למחות בגד הביטויים שהושמעו.

בעניין האשראי המכוון יש גישה של בנק ישראל ויש גישה של משרד האוצר, וגישה של בנק ישראל נראית לי יותר מזו של משרד האוצר. בנק ישראל אומר: אם באשראי מסלמים 9% או 11%, והאשראי המכוון מגיע עד 14-15 מליארד לירות במשק, היינו כמעט מחזית מכל סכום האשראי במשק, והדיבית נעה עכשיו בין 25% ל-30% - יוצא שיש סובסידיה גדולה, לא סלקטיבית, לגבי חלק גדול מהאשראי. שאלתי היא איך מוצאים שפה משותפת בין גישתו של בנק ישראל לבין גישתו של משרד האוצר בנושא חשוב ויסודי זה. אני רואה נושא זה כנושא יסודי מאד, בפרט כאשר מצמצמים את הסובסידיות הכלליות לציבור, ואילו כאן יש סובסידיות לא כל כך סלקטיביות.

האם קיימת אפשרות להמשיך באשראי מכוון במקטורים מסויימים? לפני שבוע דנו במצב בחקלאות. ייתכן שבמקום לתת מענקים בתחום זה אפשר להמשיך במתן אשראי. השאלה היא אם אפשר להגיע לסיכום כלשהו בנושא זה בוועדת הכלכלה. הנה שמענו לפני מספר שבועות

ה. זיידל:

את שר המסחר והתעשייה, מר בר-לב, והוא גם התרעם על גישתו של ד"ר שפר לנושא זה. לא הספקנו להתווכח בנושא זה ורק הצגנו שאלות. שאלתי היא, אם כן, אם אפשר לסכם את הנושא בוועדה.

שנית, נגיד בנק ישראל דיבר לפני שבוע על הנושא של ירידת פיריון העבודה. שמענו על כך גם במועצה הכלכלית. לא שמעתי הצעות בשאלה מה אפשר לעשות כדי להעלות את פיריון העבודה. אפשר לעודד את העובדים להגדיל את פיריון העבודה, אך השאלה היא איך מעודדים אותם. כאשר הם צריכים לשלם מס-הכנסה תמורת כל עליה בפיריון הם עושים חשבון שלא כדאי להם להגדיל את הפיריון למען תשלום מס הכנסה. האם נגיד בנק ישראל חושב שאפשר לעשות גמיונות להקל בצורה מסשית יותר - ואני יודע שיש הקלות-מה - בענין מס-הכנסה גם לגבי נושאים אחרים שיש להם נגיעה לפיריון. בתעשייה, למשל, כשני שלישים^{מההכנסה} - ולפעמים 60% - באים מהשכר וחלק אחר בא כתוספות מפיריון. שאלתי היא אם אפשר לכלול גם חלק זה במסגרת התנאים הסוציאליים. במס-הכנסה יש עכשיו דיון על כך שכל התוספות ייכנסו למסגרת שכר היסוד. לא שמעתי מה הדין לגבי התעשייה. כל הנושאים הללו מצריכים הארה, והייתי רוצה לשמוע הבהרות מפי נגיד בנק ישראל בשאלה כיצד אפשר להגיע באופן מוחשי יותר לעידוד הפיריון, בפרט בתעשייה הישראלית הפועלת למען היצוא.

י. מודעי:

שאלה ראשונה - אם מחיר הכסף כיום הוא

25%-30%, כמה צריך עסק להרוויח כדי

שיהיה כדאי לו לנהל עסק ולא להשתמש בכסף כמקור הכנסה? בענין זה אני מדגיש שההישענות על העובדה שיש עסקים ואי-אפשר להפוך אותם לכסף - אינה הישענות חזקה. זה דבר לבילי, ואם יסתבר שהכסף כשלעצמו יכניס יותר כסף מאשר עסק, הרי העסק ייהפך לכסף.

שאלה שניה - האם יכולים אנו לשמוע קצת

יותר על דווחיות הבנקים? ראיתי מאזנים שפורסמו בזמן האחרון. גם הם מעידים על כך שהכסף הוא העסק הטוב ביותר במדינה.

שאלה שלישית - האם נגיד בנק ישראל יכול

לומר לנו משהו על הכנסות הבנקים כתוצאה מעסקות ממשלתיות המוזרמות דרכם? איזה שיעור הוא זה בעסקות הבנקאיות? אני מתאר לי שאין זה זהה לגבי כל הבנקים, אבל אני מתייחס לבנקים הגדולים.

שאלתי הרביעית היא בענין מדיניות הבנקים.

אני קורא על בנק חדש: בנק קונטיננטל. אני יודע שיש בארץ מגמה לא להרחיב את רשתות הבנקים, וזאת גם משיקולים של חוזק וגם משיקולים כלליים.

שאלתי החמישית נוגעת לאשראי המכוון

שאני מצדך בזכותו. בסופו של דבר האשראי המכוון בא תחת הכותרת של סיוע לפיתוח המשק, ואם נתרגם אותו למושג שוטף יותר הרי הכוונה לכדאיות העסקים, ייסוד עסקים חדשים, ובזה אנו מודים למעשה. מי שרוצה להעמיס לכלכלה פילוסופית ולא להסתפק בכלכלה היומית אומר שאחרת הרבה מן העסקים הקיימים אינם כדאיים, כי הכסף עצמו מכניס יותר, ואם כן, למה להסתכן בסיכונים של עסק? אם כן, אשראי מכוון, על-פי מהותו, תחת הכותרת: עידוד פיתוח, בא לעשות עסקים לכדאיים, מתוך הכרה שאחרת הם אינם כדאיים, ואז נשאלת השאלה הבאה: אם יוסר האשראי המכוון או יצומצם או שמידת הכדאיות שלו תוקטן, אילו דרכים אלטרנטיביות מציע בנק ישראל לעידוד עסקים כדי שעסקים יהיו כדאיים למרות שכסף נראה כיום כעסק הכדאי ביותר? אני מתייחס לעסקים חדשים, כי זה המצב בו יש בחירה חופשית לגבי אפשרות השימוש בכסף, ודווקא כאן אנו מודים שאם יינתן עידוד לאיש להשקיע בעסק הוא ישקיע בכסף.

ע. אמוראי:

שלא כחבר-הכנסת מודעי איבני מודאג

מהאלטרנטיבה שבין עסק לבין השקעה אחרת

באשר מבחינת הסווח הארוך העסקים סאנטחים אותו חלק שנגרם בעטייה של ההתייקרות. איבני חושב שבזמן האחרון היה עסק טוב יותר מאשר להחזיק מלאים, ואני מכיר חברות שנומינלית לא עשו עסקים בחייהן כפי שעשו בשלושת רבעי השנה האחרונה, וזאת כתוצאה מהעובדה שלקחו אשראי, מפילו

ע. אמוראי:

לא מכוון, והשקיעו אותו במלאי.

אני תומך מובהק בהצעות שהציע נגיד בנק ישראל בדיון וחשבון האחרון, כי אחרת אני חושב שאנו מעניקים ריבית שלילית שהיא הרסנית לגבי מבנה העסק בארץ. מאחר שאני תומך, כאמור, במדיניות נגיד בנק ישראל ומאחר שהוא גם יועץ כלכלי לממשלה, אני מבקש לשאול אותו את השאלה הבאה: בתנאים הנתונים, כאשר חזוי גרעון של 2 1/2 מיליון דולר במאזן התשלומים, ואיני רואה ששיעור האינפלציה יורד - על-פי מה שהיה בשנה האחרונה הוא יכול רק לעלות, ומקור ההתייכרות שחלה אינו רק בחוץ-לארץ - מה עוד ניתן, לדעתך, לעשות בתחום הפיסקלי, בתחום ההתערבות הממשלתית בכלים שיש לה כדי שהנצל לא יהיה כולו על המדיניות המונטרית? מה עוד ניתן לעשות כדי לייצב את המשק בתנאים האקסוגניים, בתנאים החיצוניים הקשים שהמלחמה והבעיות החברתיות הטילו עלינו? נדמה לי שהממשלה עשתה צעדים גדולים לספיגה, ואלה נתנו אותותיהם בירידת אמצעי התשלום, אולם מה עוד ניתן לעשות מלבד המדיניות המונטרית בה תומך אני בהצעותיך?

י. קרמרמן:

אינני מצטרף לדעת חבר-הכנסת אמוראי

ונגיד בנק ישראל בנוגע לריבית שלילית.

מי שמתמצא בעסקי תעשייה במדינת ישראל יודע שלמעשה יש שני גורמים לעידוד השקעות במדינת ישראל. לדעתי, שניהם לא רנטביליים ולמעשה הם רק למראית עין. הגורם הראשון הוא חוק לעידוד התעשייה או מפעלים מאושרים ומוכרים או חוק לעידוד השקעות הון. אם גיבש דה-פקטו את המגבלות או את ההנחיות שמטילים על הייצוא בהתאם לחוק עידוד השקעות הון יתברר לנו שב-95% מהמקרים אין עומדים בכך. לכן עניין הריבית הפחות בנושא זה כמעט שאינו תופס, לדעתי. משרד המסחר והתעשייה אומר שהוא ליברלי במידה רבה. אין לו זמן לבדוק, אך לו היה בודק היתה מתבררת לו תופעה מעניינת: 80% היו בבחינת פושטי רגל.

שנית, איני מבין בכלל איך תעשייה בישראל

יכולה לייצא, ואני אומר זאת באופן ברור וחד-משמעי. גיבש מפעל בארץ ונשווה אותו עם מפעל זרה, המייבא את חומרי הגלם שלו מאותו מקור, המסלם אותו מחיר הובלה וכיוצא באלה הוא נמצא בארצות-הברית או באירופה. מתוך השוואה זו יסתבר שמחיר הכסף אצלנו בהון חוזר הוא מעל ומעבר למה שנאמר; הוא הרבה יותר גבוה מאשר בחוץ-לארץ. אם שכר העבודה אצלנו הוא שכר נמוך, הדי הפדיון הוא מחצית ואולי פחות מזה. אם נעשה חישוב לגבי ההשקעות יסתבר שאדם משקיע כאן הרבה יותר מאשר בחוץ-לארץ, גם כשמדובר במדינה יקרה ביותר, ואפשר להביא כדוגמה את קנדה שבה הבניה יקרה. גם אם נעשה השוואה עם קנדה יסתבר שהבניה בישראל יקרה יותר, וזאת מפילו בצדף את כל מיתקני החיסום שיש להם שם.

במדינת ישראל משלמים 30% ו-32% ריבית

להון חוזר. איך אתה מסוגל בכלל לייצא? לדעתי, אינך מסוגל. אשר לבעיית הפדיון, אינני יודע איך נתגבר עליה. ההסתדרות שהיא אחד הגורמים הקובעים בעניין פרמיות ונורמות לא נתנה כתף לנושא זה במידה מספקת. בדרך-כלל עובדים אינם רוצים לעבוד קשה ותמיד צריך להגיע לפשרה ובסופו של דבר מתברר שהעובדים מסיימים עבודתם בשעה 12.45 עם פרמיה של 33%. כאן מדבר אני מנקודת ראות מעשית. אם תוסיף לזה את שיעורי הריבית הקיימים במדינת ישראל, אני רוצה לומר לך טראש: לא תצליח.

אלך עוד יותר רחוק - קיימת בארץ תופעה

מעניינת יותר: מאשרים לאדם להקים מפעל אלא שעובר זמן עד שבנק לפיתוח תעשייה נותן את הכסף, והתוצאה היא שתיכף ומיד זה עולה לאדם יותר ביוקר מבחינת השוק. היום מכיר אני בעלי תעשייה המוכנים למכור את מפעליהם ב-80% ולקנות בכסף איגרות חוב צמודות. לדעתי, איגרות החוב הצמודות הן עכשיו העסק הטוב ביותר במדינת ישראל, כי אין הן כרוכות בהעסקת פועלים, גביעות ובתסבוכות שונות.

נוסף לכך למרות שיש חוק מפורש בדבר

רדיסקונט בבנקים, כולם מוצאים דרכים אחרות. אני מדבר בזה על מפעלים ליצוא. אם תבטל את זה אני חושש לומר לך שהרבה מפעלים לא יוכלו לעמוד בכך כי הבעיה היא בעיה של כסף יקר, וכסף זה או שאינך משיג אותו או שאתה משיג אותו בריבית איומה, ולדעתי, אחד הגורמים להתייכרות במדינת ישראל הוא הריבית.

ע. אמוראי:

אתה צריך להוכיח שזה גורם משמעותי
בהתייכרות.

י. קרמרמן:

אם תתייחס למפעלים המוכרים בתנאי אשראי
זה יתברר לך, ובמקרה זה איני מדבר על
המקרה שלי, כי אני מקבל את התשלום כעבור חודש ימים, אלא מדבר אני על
אחרים שיש להם בעיות לא רגילות בענין זה.

נוסף לכך יודע אני מתוך נסיוני שבנקים
רבים אינם מעוניינים לממן ברדיסקונט דוקומנטים ליצוא. היום הענין
נעשה להם כדאי יותר. לכן עלינו לשקול היטב מה לדרוש בנושא זה.
אם נהפוך את היוצרות יכול להיות שנגרום שלמעשה לא יקומו מפעלים - אולי
מתוך אינרציה, אבל הם לא יקומו. לכן אני חושב שיש לבדוק את הענין
ביסודיות ולראות מה השלכותיו.

אין לי פתרון לבעיית הפיריון. אני רוצה
לומר בידיעה מליאה שב-1972, למשל, היתה בארץ העלאת שכר שאין לה אף
ודע בעולם, ואני חושש שגם השנה הולכים אנו לקראת אותו הדבר. אין
מונעים במדינת ישראל העלאות שכר בסדרי גודל כאלה?

חבר-הכנסת אמוראי הזכיר את ענין המלאי.
בכל העולם מי שהחזיק חומרי גלם הרוויח הון עתק, כי איש לא היה יכול
לצפות מראש מה ימרה. כאן רוצה אני להציג שאלה נוספת למד זנבר: כיצד
מפעלי תעשייה יחזיקו מעמד לאור ייקור חומרי הגלם? כיצד תפתור את הבעיה?

י. מודעי:

האם לדעת נגיד בנק ישראל יש להקטין את
הריבית של האשראי המכוון או להגדיל אותה
בעקבות העובדה ששיעור האינפלציה עולה? הרי ההון הוא הון מעורב: יש
הון עצמי ויש הון מאשראי מכוון. האם אין להוריד את האשראי המכוון בה
במידה שעולה הריבית של הכסף החופשי. האם להחזיק את הריבית או
לבטל את האשראי המכוון הוא מפני ששיעור האינפלציה ירד ופחית הכסף עלה?
אם הריבית השלישית הלכה וגדלה, הרי מצד אחד יש הצדקה להעלאת הריבית
לאשראי מכוון, אך מצד אחר, היות וההון הוא מעורב האם לא היה צריך
לחשוב על כיוון של הקטנת הריבית על אשראי מכוון? איני סבור כך, אבל
זו נקודה שרציתי להעלות בכל זאת.

א. אבטבי:

חבר-הכנסת קרמרמן הזכיר אפשרות של
קיצוצים באשראי מכוון לחקלאות. האם ענין
זה לא יביא, לדעת נגיד בנק ישראל, להקטנת הייצור? מה יהיה גורל הישובים
שחובותיהם בסדר גודל התפוקה שלהם? אני סכיר ישובים רבים - בעיקר
בהתייבות החדשה - שחובותיהם מגיעים למליון לירות, לעומת תפוקה של
מליון וחצי לירות. האם אין מקום להגדלת אשראי מכוון, להקטנת הריבית
בחקלאות כדי שהמצוקה הכספית של ישובים אלה תקטן?

י. קרמרמן:

אני מבין שלפני זמן מה קנינו באירן
למעלה משני מליון טון גפס ב-17 דולר
החבית. ההסבר לענין זה אינו ברור לי. היום מחיר חבית גפס הוא 8 דולר,
אבל ידוע לי שבפרק זמן מסויים קנינו גפס ב-17 דולר החבית, בעוד
שאנחנו סיפקנו כאן גפס במחיר של 2-3 דולר לחבית. מה קרה בדיוק?

היור"ש. תמיד:

אנו עומדים בפני הכרעה בוועדה זו על
ההמלצות שאנו צריכים להמליץ בעקבות
פניה של פרדסנים למענק של 140 מליון לירות. נניח שנגיע למסמנה כי
יש להמליץ לפני ממשלת ישראל להעמיד לרשות הפרדסנות סכום מסויים מתוך
הסכום המנוקש. במקרה כזה מתעוררת השאלה אם הסכום צריך להינתן בתור
מענק או בתור הלוואה. איך נראה לך ענין זה? מה עדיף מבחינת משקית
כוללת?

רוב השאלות שהוצגו כאן נטבו על ענין
האשראי המכוון. אני רוצה לשאול שאלה הנראית תמימה, כביכול. ביסודו
הבנק הוא גוף שנועד להלוות כספים. בישראל נוצר מצב שבנקים עוסקים
בהשקעות מעל ומעבר למקובל בעולם החופשי. בנקים שכאלה אינם עוסקים
באשראי, וזה הפך כבר לתופעה קבע במציאות. כאשר קובעים שאשראי מכוון
הוא 9% ו-11%, הרי אם הפקידים טובים, מסודרים וישוים - ואין זה תמיד
כך, כי ריכוז הכוח הוא עצום - הם צריכים להעניק לכל הגורמים אותו

היו"ר ש. תמיר:

אשראי פחות או יותר, לפי אותם תנאים, לפי משבצת מסויימת. בעולם החופשי בעל מפעל אומר: המפעל שלי טוב, הבטוחות שלי טובות, תן לי כסף; והבנק בודק כל מקרה ספציפי לגופו של ענין. ופחליט אם להיענות אם לאו. שאלתי היא מה הסיכוי שבישראל נחזור לבנקאות. אני מכיר את הבעיה האינפלציונית ואת חוסר האיזון, אבל מזה מתחיל הענין. בהקשר זה שאלתי היא מה זווית הראיה שלכם מבחינת התפקיד המרחיק לכת שמסלאת הבנקאות בנושא ההשקעות? מדובר בבנקים שרובם ציבוריים. אפילו בנק דיסקונט - היחיד שגותר כבנק פרטי - מסועף בחלקו בתוך הרשת שהמדינה שולטת בה.

לגבי מילווה הבטחון היתה זעקה ואמרו שהם מכניסים את הממשלה לחוב ענק, והנה הונקפו סדרות חדשות, והציבור המתער שוב עליהם - גם על המילווה החדשים - וכך נוצר המצב שעליו דיבר חבר-הכנסת קרמרמן: כדאי לקנות ניירות ערך ולא לייסד תעשייה בישראל, כי זה העסק הטוב ביותר. מה יקרה בפועל לאחר הוצאת הסדרות החדשות, כאשר החוב של הממשלה גדל והיא משלמת 20%, 30% או 35% ובעת ובעונה אחת נותנת את ההלוואות המקוטטות כל כך? היכן הפתרון בנושא זה?

חבר-הכנסת קרמרמן הציג את בעיית הפיריון ואמר כי מכיוון שהפיריון אומלל וגם צדדים אחרים של ענין המטבע לקויים מוטב שיהיה אשראי מכוון כי בלעדיו תהיה מפולת. הנושא של מחסור בידיים עובדות קשור בפיריון לקוי. האם בתקופה האחרונה יעצתם מחדש לממשלה לעשות דבר מה בענין העובדים היתרים בשורות הממשלה, או שאתם רואים זאת כגזירה שלא ניתן לעבור עליה?

י. קרמרמן:
בכל המשק יש ידיים עובדות מיותרות, לא רק בממשלה.

היו"ר ש. תמיר:
בענין המסוי שהועלה כאן אני רוצה לחזור אליך, סר זנבר, כיועץ כלכלי. מה שקורה כרגע הוא שכולם מקבלים שכר גבוה יותר ולרובם נשאר יתרה קטנה יותר מבחינה ריאלית. אני חושב שהרפורמות המוצעות יכבידו יותר מאשר יקלו, וכך אני חוזר לשאלה שאיני מרפה ממנה מזה כמה שנים ואף הצעתי הצעת חוק בקשר אליה. כוונתי לכך שכל ההצעות שאתה מציע לממשלת ישראל הן הצעות על רקע משטר של גזיבה כוללת, משטר בו כולם מרמים את כולם. האם נתת דעתכם לעוץ לממשלת ישראל לעשות מהפכה יסודית, עד השורש, כדי שאנשים יתחילו לדבר אמת ולא לבקש קבלות צשבתי? השאלה נראית לי כחמורה מכל חמורה. כאשר אתה ניגש בשבת למסעדה עם בני משפחתך והמלצר שואל אותך: "על כמה לדשום את הקבלה ומאיזה תאריך" - הרי שאתה נמצא בחברה חולה, וזה מגיע אף לצה"ל ויורד לשורש חיינו. האם שקלתם אפשרות להתגבר על מצב זה או שאתם מקבלים אותו כנתון?

אני מבין שלממשלת ישראל יש 112 שיטות לעקיפת החוק בענין מס הכנסה. כך שמעתי ממר נזידרפר. זה הגיע לכך ששר האוצר מאיים שאם פקיד מס הכנסה לא יפעלו כפי שהוא רוצה הוא יסגור את משרדו מס-הכנסה. זה הגיע עד האבסורד הזה. כך כתוב בעתון. זאת בדיחת הנוקר. יש לכם ודאי מערכת כלים כלשהי. אם כן, היכן ההתערבות שלכם?

א. לבני:
רצוני לשאול שתי שאלות לא פופולריות. שאלתי הראשונה נוגעת לקופות הגמל. איזו השפעה יש להן על מערכת המיסון, על השקעות ברכישת מפעלים? אני מתייחס בעיקר לקופות הגמל הגדולות ולא לקופות החדשות שקמו בזמן האחרון. יש שאלה שניה שאני מבקש להציג והיא מאד לא פופולרית אך אני סנסה לתפוס את השור בקרניו. כאשר מביט אני מהצד על הקשיים של אנגליה להיקלט בשוק האירופאי מסתבר שזאת מדינת מעד המנסה להתחרות ביצוא, במכירת סחורות ושירותים עם מדינות אחרות. ייתכן שאותן מדינות גם הן, בחלקן או ברובן מדינות מעד, אלא שבאנגליה זה מגיע למימדי גדולים מאד, וזה לא הולך. לכן שאלתי היא זו: הסנדגציה היא תמיד להוסיף ביטוחים, ואני מוכן לתמוך בביטוחים שונים, אבל השתתפות הפועל במדינת ישראל לא רק שהיא קטנה מסילא אלא יש עוד הצעה להוריד אותה. כלומר, כל התשלומים האלה נחשבים כהוצאות מוכרות לצדכי מעד. אני מבקש לדעת מה ההשפעה של דברים אלה כיום. איך נעמוד פחר בהתחרות עם מדינות אחרות בהתחשב בסעיף זה?

אתה מדבר על הפרשות לתנאים סוציאליים?

ה. זיידל:

איני מתנגד להן. אני אפילו בעד הגדלתן.

א. לבני:

האם שאלתך היא אם הרחקת הלכת במדיניות הסעד עלולה לפגוע ביצוא? מה שאלתך?

היו"ר ש. תמיר:

השאלה היא מה ההשפעה על כושר ההתחרות שלנו.

א. לבני:

כוונתך להשפעת קופות הגמל?

היו"ר ש. תמיר:

אני מבין שהכוונה להשפעה על הוצאות הייצור.

ס. זנבר:

נדמה לי שכדאי להשיב לא לפי סדר השאלות. נשאלו כאן שאלות לפחות בשלושה תחומים. היתה שאלה אחת של היושב ראש שהיא שאלה אידיאולוגית: לפי אילו עקרונות צריכים לנהל מדיניות כלכלית. אני מוכן לשוחח על נושא כזה. התחום השני הוא מה תפקיד הריבית במשק. איני מדבר ברגע זה על המשק הישראלי דווקא אלא על משק בכלל. מה זאת ריבית? גם כאן צריך ללבן עניינים במישור העקרוני. התחום השלישי אלה השאלות הקונקרטיות, ואשיב עליהן בנפרד. אשתדל להשיב לפי התחומים האלה.

אני חושב שהגישה העקרונית לגיבוש מדיניות כלכלית צריכה להיות משק חופשי עד כמה שאפשר. ככל האפשר פחות התערבות מממשלתית, והתערבות במקרים מסויימים בלבד, כאשר רוצים בסכרון ומתוכנן לסייע לענף זה או אחר- או לגורם כלכלי כלשהו, ובדברי על "גורם" מתכוון אני, למשל, לעידוד חסכון, להשפעה על התנהגות כלכלית. הממשלה יכולה לקבוע תנאים כלליים לפיהם יוכל כל אחד לתכנן את מדיניותו, בין שמדובר בפרט, בין שמדובר בעסק ובין שמדובר בחברה גדולה. אני חושב שזו הדרך הנכונה ביותר, ואז צריך להשתדל שהיוצאים מן הכלל יהיו מוגבלים ומעטים ככל האפשר, והרוב ינהגו לפי הכללים המוגדרים והברורים הקבועים בחוק ושאושרו על-ידי הכנסת. אם ננסה לתרגם זאת לשפת התחומים שהוזכרו כאן, למשל, לתחום מס-הכנסה, הרי פירוש הדבר שצריכים להיות שיעורי מס-הכנסה נמוכים יותר, כי הפער בין השיעורים הרגילים לבין השיעורים המועדפים יהיה קטן יותר, והשיעורים המועדפים יינתנו רק במקרים יוצאים מן הכלל; שאם לא כן עלול בהחלט להיווצר מצב שעובדים ומעמקים יתנו יד לעקיפת מס. כאשר יש ניגוד אינטרסים בין עובד ומעביד בענין מס הכנסה, המעביד רוצה להגדיל את ההוצאות והעובד רוצה להקטין את ההכנסות, ואפשר לסמוך על כך שהענין יסתדר איך שהוא כאשר יש ניגוד אינטרסים. כאשר שיעורי המס גבוהים מאד, יכול להיות ששיטה זו אינה פועלת בדיוק. במקרה כזה כדאי אולי למעביד לרשום פחות הוצאות, כי כך הוא יכול לטשטש את היקף העסקים שלו. אם יש לו פחות הוצאות, מתקבל על הדעת שהיקף העסקים שלו קטן יותר ויחייבו אותו בפחות מס הכנסה, ואז הוא מוכן לשלם פחות שכר והעובד מקבל פחות שכר, וכך נעלם ניגוד האינטרסים.

אין זה כל כך פשוט. אינך יכול לקבל מסגד באזור פתח-תקוה אם לא תשלם לו נטו.

י. קרמרמן:

התחלתי בענין מס הכנסה כי יש בהחלט מקום לגישה קצת שונה. דובר כאן על

ס. זנבר:

112 סוגי רמאויות.

לא קראתי לזה "רמאויות"; קראתי לזה: צורת תשלום שתעקוף בעצם את החוק.

היו"ר ש. תמיר:

יש להבחין בין עקיפת מס לבין השתמטות מס. השתמטות היא בניגוד לחוק. עקיפה היא התחמקות והתחמקות היא חוקית.

ס. זנבר:

איך היא חוקית?

י. קרמרמן:

ס. זנבר:

אני רוצה להגדיר זאת. אשר לאותם 112 מקרים שהוזכרו כאן, אם יש בכלל דבר כזה ואם משהו יכול היה בכלל לספור את המקרים ולא להסתכן באמירת שטות, הרי אני מניח שהוא אמר כי יש 112 הקלות בספר החוקים למס מוקטן. ודאי לזה התכוון מי שאמר זאת, ואז הוא כלל את הפדיון, שעות נוספות, חסכון, חוק לעידוד השקעות הון, חוק לעידוד התעשייה וכיוצא באלה. לולא 112 אפשרויות אלה אפשר היה להוריד את שיעורי המס הכלליים במידה ניכרת. ודאי זאת הייתה כוונתו של גוידרפר כאשר הוא אמר דברים אלה.

היו"ר ש. תמיר:

לא, אני מדבר על 112 צורות תשלום במסגרת הממשלה. כלומר, אלה צורות בהן משתמשת הממשלה כדי להתגבר על הקשיים שהיא נתקלת בהם.

ס. זנבר:

זה אותו הדבר. זאת ספרות מקצועית, וזה חוקי. האפשרויות הקיימות בתחום זה עולות על המספר הנקוב. לכן היה כדאי לחבר-הכנסת פלומין לכתוב את ספרו המתאר בעצם איך אפשר להקים מפעל בהתחשב בשיקולי מסים בלבד. התחלתי בתחום זה דווקא כדי להצביע על כך שאנשים, החושבים עצמם ליברלים בדרך-כלל, מדברים בניגוד לאידיאולוגיה שלהם כאשר מדובר בקטע האישי שלהם.

אני מגיע עכשיו לענין שוק ההון. מדוע זה נקרא "שוק ההון"? כי זה כמו בשוק רגיל בו נפגשים הלווה והמלווה ומתדיינים ביניהם, וכך נקבע המחיר - זאת הריבית. שוק ההון זו ריבית לזמן ארוך, ושוק הכספים זו ריבית לזמן קצר. אצלנו קורה שהממשלה נכנסת באמצע ומנתקת את המגע בין הלווה לבין המלווה. ניקח את הניירות הצמודים, למשל. כיום עסק אינו יכול להנפיק איגרת חוב לציבור הרחב. יהיה לו קשה מאד למכור את האיגרות כי יצטרך להתחרות עם הממשלה, עם הריבית הגבוהה שהיא מבטיחה, וברגע זה אני כולל את ההצמדה בריבית. לכן הממשלה מקבלת את הכספים. אחר-כך היא מלווה בלי הצמדה, בריבית נמוכה. אם כן, לפני מפעל עומדת הברירה לקחת הלוואה בלתי צמודה מהממשלה או לגייס כסף בשוק. למעשה הברירה אינה קיימת כיום אלא מבקשים הלוואה בלתי צמודה מהממשלה, ואיש אינו הולך לבורסה.

מתי פונה האיש לבורסה? - כאשר לפי הכללים של חוק עידוד השקעות הון או חוק עידוד תעשייה מחייבים את בעל העסק שיהיה לו הון עצמי מסוים, כי אחרת לא יוכל לקבל הלוואה. במקרה כזה הוא צריך לגייס את ההון העצמי שלו. מהו הון עצמי? זה הון מניות או איגרות חוב ניתנות להמרה. בעצם אלה הן ספק הון עצמי, ספק לא, אך יש שטרי חוב הונזיים ועוד צורות שונות של הון עצמי. אם כן, מגייסים במידה המינימלית ומבטיחים זאת בשתי צורות: א) על-ידי דיבידנד; ב) על-ידי הקפיטל. מטבירים בפרוטפקט שהקפיטל מובטח. אם אינו מובטח אי-אפשר לגייס הון עצמי. אם כן, השיטה היא כזאת שאין מפגש בין שני התחומים, ואני חושב שמבחינת הממשלה אין זה טוב, כי כל הטענות מופנות אליה, הן מצד הלווים והן מצד המלווים. הלווים אומרים שאין זה מספיק והמלווים אומרים: לוקחים יותר מדי.

מבחינת הגישה העקרונית הייתי אומר

שדרושה פחות התערבות, פחות הכוונה, ויש צורך במתן יותר אפשרויות שאנשים יפגשו בשווקים הללו. כך הייתי יכול להצביע על כל תחום ותחום, אלא שאין זמן לכך. אולם זו צריכה להיות הגישה הבסיסית, ואם זו הגישה הבסיסית, הרי שאנו צריכים לאפשר לכוחות השוק לפעול בתחום הממיריים, בתחום הריבית, בתחום החקלאות ולהחליט אילו מפעלים להקים, אילו ענפי ששק לפתח. יש להטיל יותר אחריות על בעל העסק. נדמה לי שכיום הולכת האחריות הזאת ומצטמצמת. אם לפרדסנים, למשל, יש קשיים אם פונים גם לכאן וגם למקומות אחרים ומבקשים עזרה. כיום יוצא שבשיטה הזאת שכולנו מעוניינים בה אין הענין מתחלק לפי מפלגות או לפי סקטורים אלא יש שיתוף פעולה הדוק ביותר בין הסקטורים השונים בגד כל הרעה בתחום החקלאות, בגד כל הרעה בתחום התעשייה ובגד כל הרעה בתחום בתי-המלון.

אין לנו חוקה ואין לנו גישה פרינציפיונית

אלא כל אחד מייצג את האינטרס הפרטי שלו, ולפעמים העקרונות הכלליים של אותו אדם או אותו גוף נוגדים מה שהם דורשים בתחום הפרטי. אם משהו דוגל, למשל, באי-התערבות בענין הממיריים, מדוע רוצה הוא שיתערבו לגבי השכר שהוא משלם? נדמה לי שאנו מתרחקים כל פעם ממה שמקובל במערב. נפון שגם במערב מתרחקים מדברים קלאסיים, ואולי בצדק, אך אנחנו התרחקנו מאד מאד. יש אצלנו דברים שלא יעלו על הדעת במשק המערבי. אם מדובר

ס. זנבר:

ברווחים, למשל, הרי האיש אומר שהם שלו, אך אם הוא הפסיד הוא בא לבקש טובסידיה מהממשלה. דבר זה לא יעלה על הדעת במערב. אצלנו, לעומת זאת, איש לא יעלה על הדעת לא לעשות זאת. כלום היו הפרדסנים מעזים לחשוב על כך לפני עשרים שנה, אצל הבריטים? אם היתה להם שנה רעה, מה היו יכולים לעשות? הם קיבלו זאת, וכאשר היתה להם שנה טובה הרווחים היו שלהם. הלא זה מתאזן איכשהו. היום מתנהלים הדברים בצורה אחרת לגמרי, ובסיסית זה לא נראה לי.

ס. דרובלם: האם בארצות המערב אין עידוד למפעלים מסויימים?

ס. זנבר:

אגיע לכל דבר בעתו. אני רק אומר מה צריכה להיות הגישה הבסיסית, ואפילו פתחתי את דברי התשובה שלי בכך שאמרתי כי לא הכל יהיה בגדר שוק חופשי, אלא צריכה להיות התערבות-מה, התערבות מוצהרת בתחומים מסויימים. בפעם שעברה נתתי דוגמאות בעניין זה. הבעיה העיקרית היא לקבוע, למשל, היכן יש אבטלה ולאחר שפגיעים לקביעה זו מקימים שם מפעלים ועוזרים בהקמתם. אולם צריכים להיות מוכנים להצהיר בראש מורם ובריש גלי: אנו רוצים לעזור לאזור זה או לעזור לחקלאות. אלא שאחר-כך באים אצלנו תעשיינים ואומרים: עזרתם לחקלאות; גם לנו מגיעה עזרה, ואז נותנים לכולם. איפה זה קורה בעולם? בשום מקום זה לא קורה. כשאתה נותן באופן גלוי ומוצהר לכל אחד באזור שעליו הוחלט אתה גם יכול להגן על הקייז שלך. נדסה לי שזאת צריכה להיות הגישה העקרונית, ואין לנהוג לפי שיטה של "כל ישראל ערבים זה לזה" כאשר רע לטישהו. למעשה זה מה שקורה אצלנו.

אני מדבר בתחום הצר שלי, הוא בנק ישראל, לא ייעוץ כלכלי. ייעוץ כלכלי הוא תחום כל כך רחב שיתרון רב אין בו כי צריך לייצץ, ואז או שמקבלים את העצה או שאין מקבלים אותה, וזה תלוי בהרבה מאד דברים. אבל יש בו גם חסרון גדול כי אפשר להפנות ליועץ את כל הצרות שיש בעולם, כפי שקרה בישיבה זו, החל מבעיית פריון העבודה ועד פיתוח ענפי חקלאות. אפשר להפנות אלי הכל, כאילו אני אחראי על כך.

היו"ר ש. תמיר: פנינו אליך רק כדי לשמוע דעתך בנדון.

ס. זנבר:

אני גם מוכן להשיב. אני רק אומר שאלה תשובות שונות מאלה שאתן בתחום הריבית, הבנקאות והמדיניות המונטרית. על כל פנים בתחום הצר שלי אני משתדל לנהוג לפי אותם כללים שאני חושב כי הם צריכים להנחות אותנו לא רק לגבי המדיניות הכלכלית אלא גם מעבר לזה.

י. סודעי:

איך זה ניתן להיות ליברלי בתחום המונטרי ולא להיות ליברלי בתחום האחריים?

ס. זנבר:

אינני אומר שזה ניתן לגמרי, אבל אני משתדל ללכת בדרך זו. על כל פנים עקרונית זה קל יותר לבצע ולהתקדם בכיוון הזה מאשר להיות ליברלי מוצהר מבחינה פוליטית ולדרוש אפליות לסקטור שלי.

מה ניסיתי לעשות במדיניות המונטרית, למשל? באוקטובר-נובמבר באו אלי קבלנים, חקלאים, מפעלי תעשייה וביקשו עזרה לשעת-חירום, אך לא נתתי להם עזרה. אמרתי להם באופן גלוי שלא כולנו ערבים זה לזה כאשר יש הפסדים, ואילו כאשר יש רווחים הם שייכים לבעל העסק בלבד. יש תחומים שאני חושב שצריך לעזור בהם, ואלה חקלאות ותעשייה ותו לא. זה תואם את הגישה העקרונית שאני מציג פה. אני חושב שלו נהגנו כולנו לפי גישה זו בתחומים הסוגדרים והמוגבלים - ואינני יודע בכלל אם גישה זו מקובלת עליכם או על ממשלת ישראל - כי אז הדנה דברים בלתי אפשריים היו ניתנים לביצוע. צריך רק לרצות לנהוג כפי שמדברים וכפי שחושבים שנכון לעשות.

מה זאת ריבית? אני עובר כעת לתחום הפקצוטי. ריבית היא קודם כל מחיר עבור הכסף. כשם שיש מחיר לכל סחורה, כך יש מחיר גם לסחורה זו הנקראת כסף והמחיר הוא הריבית. הריבית היא המחיר עבור השימוש בכסף, עבור הסיכון שאולי לא יתקבל הכסף בחזרה ואולי גם

ס. זנבר:

עבור ההתייקרות של מחירים אחרים. הריבית מקפלת תמיד בתוכה את שלושת האלמנטים האלה. אולם בריבית משתמשים גם למטרה אחרת: לא רק כמחיר עבור הסחורה הזאת אלא גם כגורם מרכזי בניצוץ מדיניות מונטרית בכל העולם. כלומר, אם רוצים בפעילות כלכלית מוגברת ובהשקעות רבות, מורידים את שיעור הריבית. במקרה כזה הבנק המרכזי או הרשות המונטרית - לא חשוב כאן הכינוי - מזרימים הרבה כסף למשק, וכאשר הם עושים זאת יש הצע גדול באותה סחורה, ואז יורד המחיר, הריבית יורדת. אם רוצים לעודד השקעות הרי באופן כללי או ספציפי מזרימים כסף זול לתחום זה כדי לעודד פעילות. כך משפיעים השפעות כלכליות מסויימות.

במקרים אחרים, כאשר רוצים לספוג כסף מהציבור ולהאט את הפעילות הכלכלית, מעלים את הריבית, וכאשר הריבית גבוהה מאד זה פחות הגיוני להשקיע כספים ולהחזיק מלאי, כי החזקת מלאי עולה ריבית. קודם כל ריבית זו פונקציה של הכסף בתקופת זמן מסויימת. אם כן, ככל שמחזיקים מלאי זמן רב יותר כן זה עולה יותר כסף. כדי שאדם לא ירצה להחזיק מלאי במשך הרבה זמן מעלים את שיעור הריבית. הוא הדין אם אין רוצים בצורות מסויימות של חסכון. כלומר, ריבית היא אמצעי בידי הרשות המונטרית כדי להשפיע על התנהגות כלכלית של משפחות ושל עסקים.

בדרך-כלל כאשר רוצים להילחם באינפלציה ולהאט פעילות כלכלית אין מורידים את מחיר המצרך הזה שנקרא כסף אלא מעלים אותו. בכל העולם מעלים את מחיר הכסף, מעלים את הריבית כדי שאנשים ירצו פחות להשתמש בהלוואות וירצו לחסוך, וזה מסדיר את העניינים פחות או יותר.

בריבית אני כולל גם הצמדה. אם מישהו חושב שכאשר עולים מחירים צריכים להחזיק את הריבית הממוצעת ברמה שהיתה קודם, הרי זה גוגד גיגוד מוחלט את המקובל בעולם, מפני שכאשר יש עליית מחירים הרי בלי ההתערבות של רשות מונטרית איש לא ירצה להלוות בזול, כי המחיר הטבעי מקפל בתוכו את המחיר האלטרנטיבי - איך דברים אחרים מתייקרים. הסיכון הכרוך בכך וכיוצא באלה. אולם כאשר כוללים בין שיקולים אלה גם את השיקולים הלגיטימיים והמקובלים של הרשות המונטרית, הרי השיקולים שלהם לצמצום את הפעילות הכלכלית במקרים כאלה. בדרך-כלל זאת המלחמה הטבעית באינפלציה, ואז מעלים את שיעור הריבית בכונה תחילה. בזמן אינפלציה אנשים רוצים להקדים קניות. אני מדבר בזה על צרכנים. ההחלטה להקדים קניות מעוררת פעילות כלכלית, ובמצב כזה יש יותר ביקוש בחנויות, ובעקבות זאת - בנתי-חרושת. אלה האחרונים מבקשים להעסיק יותר פועלים כדי לעסוד בביקוש, וזו ספירלה לעליית מחירים. את הספירלה הזאת אפשר לשבור רק על-ידי פעולה הפוכה בנושא זה של כסף - להעלות את הריבית על חסכוניות, כך שיהיה יותר כדאי לחסוך פאשר לקנות, אנשים לא יחזיקו יותר מלאים ויהיה ביקוש קטן יותר לפועלים, לצידוד וכו'". זאת אני אומר באופן כללי.

כמו כן, תפקיד הממשלה לקבוע איזה תחום פעילות רצוי בכל זאת ואיזה תחום פעילות פחות רצוי גם בעת מלחמה באינפלציה. כלומר, יכולים לומר, למשל: בתקופת אינפלציה נצמצם את הפעילות הציבורית, אך נשאיר את הפעילות הפרטית בעינה. אפשר גם לומר ההיפך. זה תלוי במצב הקונקרטי באותו הזמן. כאשר היתה אינפלציה גדולה ב-1969 או ב-1964 זה היה בהחלט במקום לומר שאין בונים בנייני ציבור, כשם שבמקום להחליט היום - בגלל הדברים שתיארתי בפעם שעברה, בעיות של מאזן התשלומים - על עידוד הפעילות הכלכלית, למרות האינפלציה, כדי לשפר את מאזן התשלומים. כלומר, להגדיל את הייצוא וכל מיני אמצעים. את זה אפשר לעשות, כי זה קשור בשיקולים נוספים, אלא שאם מעודדים פעילות בתחום מסויימים בתקופת אינפלציה מצמצמים את הפעילות בתחומים אחרים. לכן הצעתי גם בדין וחשבון שלי לנסות לפתור את בעיות מאזן התשלומים ובעיות קליטת משוחררי זה"ל באופן סימולטני. יש לצמצם את הפעילות בתחומים אחרים ולתת עדיפות גבוהה לייצוא, להשקעות לייצוא ולבטחון.

איך רואים את גורם הריבית בכל העולם?
כאשר אני אומר "כל העולם" אני כולל גם את בריט-המועצות והמדינות הקומוניסטיות שבעבר הן במפורש ראו את העניין אחרת. עד לפני עשר שנים

ס. זנבר:

או חמש-עשרה שנה הן התעלמו מגורם הריבית ואסרו שהריבית היא ענין קפיטליסטי. הן דיברו בדיוק כפי שמדברים כיום הקפיטליסטים בארץ. בא יהודי בשם לברמן והנהיג במסגרת השיטה הקומוניסטית את שיקול הריבית. הוא אמר שאי-אפשר להתעלם מגורם זה ושיש הבדל גדול אם מקימים מפעל תוך שנה או שמקימים אותו תוך שלוש שנים. זה מה שאנו קוראים ריבית בעת הקמה. זה חלק אינטגרלי של הענין.

ה. זיידל: במספר החדש שיטת לברמן כמעט חוסלה.

ס. זנבר:

לא השיטה חוסלה. השאלה היא מה זאת שיטה. אולי השיטה הספיציפית היא חוסלה, אבל עיקרון הריבית כשלעצמו קיים; הוא בסיסי. לעתים קרובות פוגש אני שני שרי אוצר ושני נגידי בנקים מסתי ארצות קומוניסטיות: רומניה ויוגוסלביה, כי אנו באותה קבוצה של קרן המטבע וכן פוגש אני את ההונגרים. אם כן, אני יודע גם מה קורה שם ואני יכול להודיע כי בכל מקום שמשמטת כיום הריבית גורם חשוב להכוונת פעילות כלכלית. רק אנחנו רוצים לסגת מאותו דבר שלקראתו מתקדמים גם אלה שכפרו בו קודם לכן, היינו חשיבותה של הריבית.

אניא לפניכם מספר דוגמאות אם כי לא הייתי יכול לדעת מראש אילו שאלות יוצגו בוועדה. לפני רשימת שערי הריבית ושערי החליפין בכל העולם, יום יום. אתייחס לשיעורי הריבית ב-8 במרץ ואזכיר את שערי הריבית הפנימיים בלבד, כי גם בתחום זה יש בלבול. לדולר, למשל, יש שער אחד במחיר החיצוני ושער אחר במחיר בתוך המדינה. הוא הדין לגבי המארק, הפלורין והסטרלינג. בדרך-כלל המחיר החיצוני יקר יותר כיום. בענין זה יש בעיה של תקופה, אם זה ליום, לחודש, לשלושה חודשים או לשנה. אקח לדוגמה מה שנקרא "פריימרט", ואתחיל מארצות-הברית. מה-הריבית שנה מוכן בנק גדול לתת כסף לבנק גדול אחר? בארצות-הברית, לפני שלושה-ארבעה ימים, השיעור היה 8.75%. זה השיעור בו מוכן "צ'ייז" לתת כסף ל"כיטיקל-בנק". אם מדובר ביצואן רגיל בארצות-הברית יש להוסיף בדרך-כלל 2%-2.50% בגלל הסיכון. אמרתי כבר שהריבית היא לא רק ביטוי של השימוש בכסף והמחיר האלטרנטיבי של ההתייקריות האחרות, אלא גם של הסיכון. אם כן, ככל שהלווה יורד ברמתו לעומת "צ'ייז" או "בנק אוף אמריקה" הוא נחשב לעסק יותר קטן - כן גדל הסיכון וכן גדלה הריבית. אם כן, אם דיברתי על 8.75% בפריימרט, זה צריך לעלות 11%. עליית המחירים באמריקה בשנים האחרונות היתה כ-8%. לפי בקשת הממשל בארצות-הברית, סמואלסון בעל פרס נובל האחרון, הכין תחזית רבע שנתית לעליית מחירים. התחזית לעליית המחירים ברבע שנה היא 7.50%. כלומר, כאשר יש עליית מחירים של כ-8% הריבית היא 11%.

בבריטניה אותו פריימרט הוא כיום 14%. לזה צריך הוסיף לפחות 2%-2.50%. כלומר, בבריטניה הריבית ליצואן, לבעל עסק רגיל היא כיום 16%-16.50%. הריבית הבין-בנקאית לשלושה חודשים היא מסוים מה 15.25% בבריטניה. אם חסר כסף לבנק גדול הוא מוכן ללוות בריבית זו, ובדרך שאם בנק גדול מסלם ריבית כזאת הרי צרכן הכסף הרגיל צריך לשלם יותר מזה. אמשיך בדוגמאות. אם נוסיף 2% לפריימרט הרי הריבית הרגילה בארצות-הברית היא 11%-10.50%; בבריטניה 16%; בגרמניה 15%; בשווייץ 10%-9%; בצרפת 14.50%; במלזיה 12.50%; בהולנד כ-13.50%; באיטליה 12%.

ע. אסוראי: מול זה כדאי לתת את המדד.

ה. זיידל: זה עם הצמדה?

ס. זנבר: זה בלי הצמדה. גם אצלנו אין הצמדה, ואין אינו דורש הצמדה לזמנים קצרים.

אני רוצה לטעון שהריבית בישראל היא הנמוכה ביותר בעולם או בין הנמוכות ביותר בעולם, וזאת למרות העובדה שהמחוז אצלנו גבוה יותר מהאחוזים שקראתי פה לפניכם. רק אתמול פרסמו הבנקים בעתוננים שהם רוצים להעלות את הריבית ב-1%-1.50% וכך תגיע הריבית ל-18%-19%. זו הריבית הרגילה לבעל עסק שאליו התייחסתי כאשר דיברתי על מדינות בחוץ-לארץ. אין מדובר על בעל עסק העומד לפשוט את

ס. זנבר:

הרגל ועל כן גובים ממנו ריבית של 30% בגלל שהסיכון גדול יותר. אגב שום איש עסק הנפגש עם איש עסק אחר לא יאמר שגובים ממנו 30% ריבית, כי זה סימן שהוא מעיד על עצמו שאינו טוב. אם כן, הוא לא יאמר זאת אפילו הוא משלם 30%. מי כן יכול להרשות לעצמו לוטר דבר כזה? - אדם שיודע כי אחרים יודעים שמצבו העסקי טוב. אצלנו מפעל העשייתי העוסק ביצוא מקבל אשראי ב-6%. בעולם אין דברים כאלה. בעולם נוהגים בדומה. לדברים שפיתחתי כאשר התייחסתי למימון העקרוני.

א. לבני: גם ברחבי העולם יש דברים מסוג זה. לגבי מספנות השיעור הוא 2%.

ס. זנבר:

אני מדבר על מימון שוטף, ואתה ודאי מתייחס למה ששמעת מפי שר המסחר והתעשיה על השקעות. כאמור, אני מדבר על מימון שוטף, על מימון יצוא, וגם מספנות באנגליה, למשל, משלמות בשביל מימון שוטף שער ריבית רגיל. בהשקעות ניתנת עזרה. אצלנו הריבית הזאת היא 6%. הריבית להון חוזר, מועדף, היא 11%. אחר-כך ישנה גם ריבית שוק, ריבית רגילה - בעל עסק טוב משלם 17%-17.50%, ועכשיו רוצים להעלות את השיעור ל-18% על חלק מהאשראי שלו. הוא מבטיח את עצמו בבנק כדי שיוכל למשוך עד סכום מסוים מסויים ולזה הוא משלם את הריבית הזאת, ואם הוא מושך סכום גדול יותר הוא משלם 21%-22%.

לפני מונח חשבון מלפני שנה הכולל מספרים מדוייקים לגבי האשראי שהועמד לרשות התעשיה, בקרנות היצוא, קרנות ההון החוזר וכו'. המסומצע בחשבון זה - וזה אינו כולל יהלומים - הוא 11.75%. נניח שהריבית הממוצעת היא 12%. אני חושב שזה אפילו פחות, אבל כדי לא להיכנס לוויתורים נאמר שהיא מגיעה אפילו ל-13% או ל-15%. גם כך זה פחות משיעור עליית המחירים. בכל שאר המדינות שהזכרתי עולה שיעור הריבית על שיעור עליית המחירים, אולם אצלנו שיעור הריבית נמוך יותר. אצלנו אפילו הריבית החופשית - לא המכוונת - נמוכה יותר מעליית המחירים. על בסיס כל זה קבעתי שהריבית בארץ היא מהנמוכות בעולם.

אני גם חושב שזה קשור בכך שהאינפלציה אצלנו היא מהגבוהות בעולם. הרי המדינה שריבית היא אחד המכשירים הרצויים כדי להילחם באינפלציה. אי-אפשר להצליח רק באמצעות המכשיר הזה, אך אם המדיניות המונטרית רוצה לעשות דבר-מה, הרי זה רק בקטע הזה. אם זכור לכם, בקיץ היתה לי מלחמה קשה עם ממשלת ישראל בקטע זה של הקפאת הריבית. באותו זמן הוחלט להקפיא את הכל: מדיניות השכר, המחירים, הריבית, ואני דרשתי להוציא את הריבית מן ההקפאה. אמרתי שיש לעשות את ההיפך - להעלות את הריבית ולא להקפיא אותה, כי אם מקפיאים אותה פירוש הדבר שסכרזים כי לא נלחמים באינפלציה. בסופו של דבר הוחלט לא להקפיא את הריבית כי גם באטריקה לא הקפיאו אותה. בשום מקום בעולם בו החליטו על הקפאות לא כללו בזה את הריבית. לא היו מעלים זאת על הדעת.

על כל פנים הריבית אצלנו לא יקרה ובהחלט לא צריך לדאוג שהמסומצע יישאר כפי שהיה קודם. אני מודה שריבית היא גם גורם בהוצאות הייצור, אך אסור להביט עליה רק בתור גורם שכזה אלא צריך להביט עליה בעיקר כגורם המשפיע על התנהגות כלכלית.

אשתדל לעבור עכשיו לדברים הספציפיים יותר. דובר כאן על אשראי מכוון. כדי שלא תהיה אי-הבנה, אני מודה שאיני נוהג - ואף איני דורש - כפי שאני חושב שהיו צריכים לנהוג באופן עקרוני. אינני חושב שאני יכול לתקן את הכל. אני רק מבקש לפעול בכיוון מסויים ולכן אני מציע להעלות את הריבית לאשראי מכוון. לא הצעתי לבטל את האשראי המכוון כי זה לא תואם את הגישה הכללית. אני חושב שבמקום 11% צריך לקבוע היום 14%-15%. על כל פנים צריך לאפשר שזה יהיה גמיש יותר, ולא שכל פעם נצטרך לעלות על בריקדות כאשר אנו מבקשים להעלות את השיעור ב-2%. לפני שנה העלינו את השיעור מ-9% ל-11% והיתה לי מלחמה קשה מאד. למעשה דרשתי 12% ואישרו 11%. בעולם משתנה הריבית יום יום, ושערי החליפין - שעה שעה. זה הדבר השני החשוב שאני דורש.

ס. זנבר:

כאשר אני יושב עם תעשיינים הרי השיחה שונה לגמרי. והעיקר הוא להתאשראי, גם ב-16%. השיחות העסקיות שונות לחלוטין מהשיחות הרשמיות עם איגודי תעשיינים. קיימים לא רק איגודים סקצוניים אלא יש גם איגודים עסקיים אחרים. ביצוא אני אף לא דורש להעלות את הריבית; אני דורש שהריבית תישאר היום 6%, והאשראי יינתן במסבע חוץ. הרי היצואן הוא היחיד בישראל היכול להתחייב לקבלת אשראי ולהחזרת אשראי במסבע חוץ.

ע. אמוראי: מה חלקו כיום במסבע חוץ?

ס. זנבר:

אם איבני סוציה מדובר בכ-900 מליון לירות, אולם איבני זוכר זאת בעל-פה. אפשר לנרר את זה אחר-כך. אני מדבר על סימון היצוא בלירות ישראליות. על כל פנים יש היום שתי קרנות שאחת מהן היא במסבע ישראלית. רצוי שהכל יהיה במסבע חוץ, כי אז לא יהיו אותם חשדות שמשתמשים בהלוואה זו בלירות ישראליות, הניתנת ב-6%, לפטרות שלא להן היא סיוע, כגון רכישת פילוות צמודים או סימון עסקים לשוק המקומי. לא קבעתי דה-פקטו שיש תופעות כאלה, אבל אמרתי שיש חשדות. לכן רצוי שהכל יהיה במסבע חוץ. יש בכך סובסידיה על ריבית, כי ראיתם מה משלם הפתחרה בעולם. אם כן, השלמתי עם זה שהגישה תהיה כמו שהיא כיום בכמה מובנים, אך איבני רוצה להשלים עם זה שבכל המובנים יישאר המצב כמו שהוא כיום.

הלוואות פיתוח - אני מציע שלא יהיו מוצפדות ב-50%, כלומר: ב-50% יישאר הכל כמו שהוא היום. נתתי דוגמה שאם הפחירים עולים ב-20%, הרי הריבית תהיה 29% חלקי שניים, היינו 14%; אם הפחירים עולים ב-30%, הרי הריבית תהיה 19.50%. אחת האפשרויות היא: עליית פחירים של 25% + 9%, וזה נותן 34%. אם מחלקים זאת לשניים מגיעים ל-17%. כולנו צריכים לרצות שהציבור יהיה מעוניין שהפחירים לא יעלו. היום כולם מעוניינים שהפחירים יעלו, כי לכל אחד יש חוב לא צמוד. אם לאדם יש הלוואה בלתי צמודה, הרי הרווח הטוב ביותר בשבילו הוא שהפחירים יעלו. זה מקטין את החובות שלו, וכך זה לגבי משכנתאות ולגבי כל דבר אחר. היום בנינו שיטה שלפיה אין זה כדאי להילחם באינפלציה, כי האינפלציה נותנת לכולם הכנסה פטורה מס. הרי הצפדה היא הכנסה פטורה מס. לכן הצעתי מה שהצעתי.

אם יבצעו מדיניות כלכלית שאני חושב שצריך לבצע אני מניח שלא תהיה עליית מחירים גדולה יותר מאשר 20%, ועדיין לא נבעתי בענין מדיניות התקציב ובאמצעים אחרים שיש לנקוט. ודאי שיש לנקוט מדיניות תקציבית פרופנת, מצמצמת פעילות, וכך הפחירים יעלו פחות. אם מדברים על עליית מחירים של 20%, הרי החקלאות באזורי פיתוח, למשל, תשלם כ-13%. הוא הדין לגבי התעשייה. איבני מבדיל בין החקלאות לבין התעשייה, אבל היתה תקופה - לפני כחצי שנה - בה הבדלתי בין הדברים. זה היה בדין וחשבון הקודם שלי. מה שקרה הוא שגם החקלאים שהוצאתי מן הכלל בהפלצות שלי הצטרפו להגנה על אחרים. כל סוגי החקלאים. אם יש חמטה אחת, אני נגד כל החמטה. היום לא הבדלתי בהצעות בין חקלאות ובין בתי מלון, למשל. אם תשאלו אותי, אני חושב שיש יותר הגיון להעלות את הריבית על הלוואות פיתוח לתעשייה מאשר לחקלאות, אבל אם כולם הולכים בכיוון זה שלפיו כולם שווים ודורשים שמה שניתן לחקלאות יינתן גם לענפים אחרים - אני עבור שגם החקלאות יכולה לעמוד בהחמרה זו.

כדי שלא אהיה בודד ולא אוסר שכל הפעסיקים מתכנאים בפומבי כראשי איגודים סקצוניים אצטט את פר זקס, פראשי הפרודסנות בארץ וטראשי בנק לאומי. הוא נתן הרצאה ב-28 בדצמבר בלשכת המשחר בתל-אביב והוא סייע את דבריו בפלים אלה: "לבסוף, הערה אישית. לעתים קרובות אני נתון ללחצים מצד חברים שאני קשור אתם בחברות שונות, שאסכים להשקעות שאני מעריך אותן כבלתי מוצדקות מבחינת כלכלית, על אף שהן עשויות להיראות פושכות אם נלקחים בחשבון הפענקים והאשראי הלא צמוד אשר אף הוא, כאמור, מהווה מעין פענך. עד כה עמדתי בלחצים אלה. אך צריך להיות ברור שלא רק אני אלא גם רבים אחרים במקטור הפרטי של החקלאות, שהיו מפסיקים לרוב דברי כאן היום, אכן משתדלים לנצל במידה מקסימלית סובסידיות כאלה שניתנות להשקעות... כי אחרת היינו פוצאים עצמנו במצב בו לא היינו יכולים לעמוד בתחרות עם רוב החקלאים בארץ". אני טוען אותו דבר, אבל מה שרציתי להדגות הוא שגם מי שמכיר את החקלאות - בעיקר הפרטית - הרבה יותר טוב ממני אוסר דברים דומים.

ס. זנבר:

מי שרוצה לעודד השקעות בתעשייה צריך לדאוג שלא תהיה אינפלציה. כך יהיו השקעות רציניות בתעשייה. יש לפני נתונים הטוכיחים באילו שנים גדלו ההשקעות בתעשייה ובאילו שנים לא גדלו. יש קואורלציה גבוהה פאר בין האופטימיות העסקית ובין ההשקעות בפועל. הקלות מוגזמות עלולות להביא להשקעות לא תמיד רצויות. מה שאני טוען הוא על דעת כל הכלכלנים המקצועיים בארץ. ישבה ועדת-פסקין שאף נציגי האוצר היו שותפים בה וגם הם אמרו אותו הדבר. כנראה, המצב אינו כה חמור כפי שתיאר חבר-הכנסת קרמרמן אלא להיפך. לו היה שואל חברים שלו בתל-אביב, אלה שהלכו להשקיע בפיציליה, מה היתה הרווחיות שם אחרי המענקים הגדולים שקיבלו, היה מתברר לו שזה לא היה כדאי.

היו"ר ש. תמיר:

היתה הצעה קונקרטית של חבר-הכנסת זיידל שהוועדה תביע את דעתה בנוון, וזה יחייב בירור פנימי של הוועדה. לצורך זה אני חושב שזה יהיה רק הוגן שנוזמין את שר האוצר, כי עלינו לשמוע על הצד השני של המטבע. אמנם שמענו את שר המסחר והתעשייה, אבל אני חושב שהוא התכסא רק לגבי קטע מהצורה, ואילו שר האוצר יוכל לבטא את הקטע האחר. אם כן, נוזמין את שר האוצר לאחת הישיבות הקרובות.

אם הדבר אפשרי, נבקש את מר זנבר לשלוח אלינו בכתב תשובות למספר שאלות קונקרטיות שלא ניתלה לזיהזדמנות. להשיב בישיבה זו.

י. טודעי:

- בעיקר בתחום התפעול של הבנקאות.

ס. זנבר:

ניתן תשובות בכתב וגם אעלה על הכתב מספר דברים שאמרתי בישיבה זו.

היו"ר ש. תמיר:

זה יעזור לנו לקראת הפגישה עם שר האוצר. ישיבה זו נעולה.

הישיבה נועלה בשעה 11.10.